

Šefik Baraković

**NACIJA KAO PRODUKT I IZRAZ
ISKLJUČIVOSTI GRAĐANSKOG DRUŠTVA**

**NATION AS A PRODUCT AND EXPRESSION OF
EXCLUSIVENESS OF A CIVIL SOCIETY**

Sažetak

Naciju je historijski postavio razvoj građanskih političkih odnosa. Ona je ne samo bila eksponent i reprezentant tih odnosa nego su se svojevrsno njome posredovala, sažimala, određivala i provodila iskušenja građanskih političkih proturječnosti. Unutar tih proturječnosti proistjecali su izazovi i stvarane situacije njihovog dominantnog razrješavanja. Putem nacije su građanski procesi strukturnim unapređivanjem vlastitih dinamizama afirmirali tendenciju nadređivanja i ostvarenja moći. Ne samo u političkom i ideološkom razvoju, građansko društvo također treba, stvara i prikladno podstiče potrebna ograničavanja i isključivost, u čemu je uloga i funkcija nacije neprikosnovena i nezamjenjiva.

Isključivost nacije artikulira se na pretpostavkama najšire građanske kulturne politike i politike ekonomskog i privrednog intenziviranja građanske perspektive. Stupnjevi građanskog razvoja, određeni favoriziranim interesima, protektivnim integracijama i načinima manifestiranja ili funkcionaliziranja postojećeg građanskog iracionaliteta, opredjeljuju oblike i nivoe efektuiranja nacionalne isključivosti.

Izraz isključivost nacije je njen spiritus agens i on je prati u njenoj građanskoj misiji! Isključivost ima različite manifestacije, a u osnovnom je određena načinom u kom području se ispoljavaju dominantni građanski odnosi i također historijskim stupnjem građanski ostvarenog i legitimiranog integriteta.

Historijski maksimalno ilustrativan i kondenzirano izražen primjer faktora građanske isključivosti nacije može se pratiti u građanskom stasanju i funkcijama državnog razvoja prvenstveno Njemačke i Italije u razdoblju do kraja Drugog svjetskog rata. U pitanju Njemačke maestralno su se preplitale, uvjetovale, prožimale i omogućavale građanske historijsko-političke i stvaralačko-kulturne nacionalne komponente. Stvaralačko-kulturne građanske komponente, založene, a preobraćene da historijskoj relevanciji putem nacionalnog emancipiranja prirede, osiguraju teorijsku podlogu i sadržaj, po prirodi stvari ostale su samo njegova kompenzacija. To zalaganje je poslužilo stvaralačko-duhovnom građanskom uravnoteženju, ali nije moglo odagnati faktičku političku suzbijenost izgrađivano dospjelu konkretiziranom građanskom fazom zrelog liberalizma.

Isključivi nacionalni politički put mogao je da prihvata, zalogom kontinuiteta i da proizvodi, kontekst podsticanja iracionaliteta.

Ključne riječi: građansko društvo, nacija, isključivost, građanski razvoj, građanski odnosi, nacionalizam, građanska tendencija, liberalizam, iracionalnost

Summary

The concept of nation was historically introduced by the development of civil political relations. It has not only served as an exponent and representative of those relations, but it has also served as means of mediation, compression, determination and implementation of the experience of civic and political contradictions, which brought about many challenges in the problem-solving processes. Nation helped civil processes promote the tendency of superordination and realization of power via structural promotion of the civil dynamisms. Not only in political and ideological development, a civil society should also create and fully stimulate the necessary limitations and exclusiveness, and that is where the role of a nation is unrivaled and irreplaceable.

Exclusiveness of a nation is articulated on presuppositions of the widest civil and cultural politics, as well as on politics of intensification of the civil economical perspective. Degrees of a civil society's development, determined by the favored interests, protective integrations and ways of manifestation or functioning of the existing civil irrationality, also determine the degree of national exclusiveness.

*The expression 'exclusiveness of a nation' is its **spiritus agens** which accompanies the nation in its civil mission! Exclusiveness may be manifested in many ways, but in essence, it is determined by the area in which the dominant civil relations are manifested, as well as by the historical degree of integrity realized and legitimized by a civil society.*

The historically most illustrative example of factors of civil exclusiveness of a nation may be observed in the civil growth and functioning of countries such as Germany and Italy, in the period leading to the end of Second World War. In the case of Germany, we witness an amazing interweaving and conditioning of civil historical-political and creative-cultural national components. The creative-cultural civil components were pawned and converted only to ensure, via national economic emancipation, a theoretical base and agenda. What remained, by the nature of affairs, was only compensation. That pawning served the creative and spiritual civil balance, but could not have eliminated the factual political tightness, which arose as a result of the steadily formed and realized civil phase of liberalism.

Exclusive national political way could accept, by the pawn of continuity and produce the context of initiation of irrationality.

Key words: *civil society, nation, exclusiveness, development of civil society, civil relations, civil tendency, liberalism, irrationality.*

Nacija kao politička, kulturna, društvena i ekonomska zajednica proistekla je iz interesa razvojnih tendencija građanskog društva. Njen nastanak i proces formiranja za konkretne narodne zajednice, državno postojanje i konstituciju određen je različitim uvjetima, kako u pogledu unutrašnje dinamike, prvenstveno snaga koje su to

konstituiranje nosile, afirmirale, podržavale odnosno onemogućavale, tako i vanjskih okolnosti obuhvaćenih činjenicom utjecanja već građanski djelotvornih političkih subjekata, *da formiranje nacionalnog identiteta učine zavisnim od svojih interesa*. Nacija, zbog toga, nije društveni, politički ili najšire kulturni produkt nastao s pobudom da otkloni ograničenja i težinu potčinjenosti karakterističnu za konstituciju etničke zajednice, niti je takav produkt opredijeljen u namjeri da individualnost pojedinca postavi u najširi nivo povezanosti sa zajednicom, u kontekst neposrednog odnosa i identifikiranja! Na bazi prikladnosti građanskog razvitka nacijom je prevladan politički i ekonomski oblik poretka feudalizma, izrasle i formirane strukture etničke zajednice. Nacijom nije otklanjana ili razrješavana suspregnutost individualnosti zadržana zatečenim načinom djelatnosti feudalizma, nego su drugačijim odnosima, sredstvima i mehanizmima usavršavani oblici ekonomske i političke djelatnosti kojima su se posredovali i dolazili do izražaja društveni i sami odnosi pojedinaca. „Također ideja nacije sadrži jedno produktivno jezgro u iskrivljenom obliku. Ljubav narodu i zemlji bijaše od prosvjetiteljstva forma u kojoj su postali svjesni nadindividualni, zajednički interesi. Ona se nije samo suprotstavljala ograničenom egoizmu zaostalih građana nego prije svega interesu plemićkog staleža. Napoleon, ne Burboni, mogao se njom dobro služiti. Danas pojam nacije, koji je prvobitno uključivao smisao za život općeg, ponire ideološkom sredstvu moći u rukama udruženih bezobzirnih barona, plemića i njihovog pristalice“¹, ilustracija je M. Horkheimera o fenomenu nastanka, diferenciranja, pojmu i implikacijama nacije.

Formiranjem nacije osiguran je građanskom razvitku i jedan međunarodni prostor političkog okvira unutar kojeg je određena građansko-državna i privredna struktura putem primjerenog promicanja građanskog načina djelatnosti mogla prikladnije da otvara i svojim ostvarenjima zadobija, profilira osobito mjesto i perspektivu. To mjesto i perspektiva je određeno afirmirano u prvom redu pronađenim načinom sudjelovanja u priznatim efektuiranjima ekonomske djelatnosti.

¹ M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 2, Dämmerung, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, November 1987, str. 371/372.

Posmatrano sa stanovišta povijesnog kretanja, prethodno nastale nacije stekle su primjerenije pretpostavke za građanski razvoj! Fenomen njihove prednosti postavljen je činjenicom globalno osvojenog mjesta putem političkog prednjačenja i ekonomskog razvoja i time zadobijenog raspolaganja mehanizmima sudjelovanja u procesima koji taj karakter razvoja dinamiziraju, drže i omogućavaju. Karakter prednjačećeg građanskog razvoja u odnosnim građanskim procesima uključuje principe nadređivanja, podsticanje usmjeravane dinamike proistekle iz upravljanja mehanizmima, potencijalom i samim snagama da u građansko-generičkim funkcijama vrše proaktivnu ulogu omogućavajući nadvladavanje datih stanja.

Nacija je **građanskim načinom** djelatnosti u tom smislu posredničko eksponiranje, oličavanje, inkorporiranje determinanti, postavljenih i dinamiziranih, održanih i unapređivanih neizostavnim političkim i ideološkim legitimiranjem. Proces samog razvoja i održavanja građanskih odnosa *per se* rekonponira mjesto i funkciju nacije! Na podlozi sofisticiranih stupnjeva građanskog strukturiranja neosporno se povećava obim proistjecanog manifestiranja iracionalnosti, što dovodi do legitimiranog fakticiteta da „nerazvijeni narodi uče industriju, a visoko razvijeni barbarizam“² i utoliko „povijest zapadne civilizacije u pogledu na razvijanje. Ja bi se mogla tako pisati da se istraži kako potčinjeni sublimira, tj. pounutrašnjuje naredbe svoga gospodara koji mu je u samodisciplini prethodio“.³

Karakterističan razvoj savremenih svjetskih privrednih tokova odredio je sfere razvojnih mogućnosti i materijalnog i duhovnog stvaranja. Sferu materijalne proizvodnje prevladavajuće usmjerava i potiče ekonomski napredak, primjena tehničko-tehnoloških unapređenja i šanse ukazane novim geostrateškim otkrićima. Unutrašnje snage i resursi prilagođavaju se u cilju građanskog načina privrednog legitimiteta, učvršćenja i integriranja, a građansko predvođenje stalno je u provjeri učešća i osiguravanja svoga mjesta, potvrđivanja

² M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 14, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, oktobar 1988, str. 115.

³ M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 6, Zur Kritik der instrumentellen Vernunft, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, april 1991, str. 117.

i dokazivanja da shodno zahtijevanom dinamizmu uspijeva doprinosti uvjetima i stvaranju pretpostavki postavljenog karaktera ekonomsko-političkog procesa.

Nakon praktično prevladanih stanovišta francuskih prosvjetitelja da je individuum u središtu teorijskog, političkog, socijalnog povjerenja i respekta, građanska duhovna produkcija bitno se funkcionalizira, pronalazi prostor, usmjerava se da sveobuhvatno doprinese isključivom građanskom legitimitetu. Nastanak klasičnih duhovnih tvorevina koliko je izraz građanskog dinamizma toliko omogućuje sam građanski proces i njemu svojstvene historijske političke odnose i razvoj političkog oblikovanja društvene svijesti. U klasičnim filozofskim sistemima i filozofiji povijesti njemačkog idealizma za legitimaciju i razvoj svjetskog duha ovi karakteristični aspekti s razlogom dobijaju i zauzimaju vanredan, istaknut značaj.

Društveni i ekonomski razvoj, političko ustrojavanje i podsticaj, prilagođavanje individualne, a i stvaranje osnove virtualnoj političkoj svijesti, odlučno su činili na planu sazrijevanja uvjeta u pripremi i provođenju buržoasko-demokratskog kursa i ostvarivanju preobražaja diktiranih povijesno građanskim procesom i odnosom. Unutrašnje, organizaciono-političko i strukturalno prilagođavanje institucija države nalagao je povijesni razvoj, a same stvarane građanske prilike težišno su državi određivale odgovarajuće internacionalno mjesto, ulogu i funkciju. Prethodna feudalno-apsolutistička i monarhistička strukturalna i politička organizacija na jedan ili na drugi način je određivala, a i onemogućavala, ograničavala, sputavala ili suzbijala iziskivano postavljanje zahtjeva građanske razvojne perspektive. Građansko strukturiranje i organiziranje privrednih resursa i potencijala moralo se prilagođenije ostvarivati i unutar novonastalih građanskih uvjeta fleksibilnije postavljati, otvarati i koordinirati. Postavljene mogućnosti građanskog ekonomskog prostora funkcionalno su osiguravane potencijalom i sposobnošću prilagođavanja građanski nominiranom dinamizmu, tj. uspješnijom prilagođenošću državno-nacionalnog uključivanja i koordinacije da se postojeći ekonomski resursi i potencijali organiziraju, usklađuju i predvode na principima postavljenog odnosno nametanog građansko-razvojnog uspjeha.

Građanski poredak uspostavljao se isticanjem značenja individualne autonomije pojedinca! Feudalistička ograničenja, teokratski patronat i teološko pokroviteljstvo prevladavani su uspostavljanjem poretka sasvim novih sfera političkih, ekonomskih i društvenih ustanova, prilagođenijih građanskim odnosima i funkcijama, a u tom pogledu bitno novouspostavljenih zadataka samoj teoriji i nauci. **Uspostavljeni novi odnosi formulirani su Deklaracijom prava čovjeka i građanina, zadobivši formalnopravno naklonjenost pojedinca takozvanim respektom i povjerenjem u njegovu individualnost, a tendencija građanskog društva osigurana je stavom da suverenitet počiva na naciji i da se vlast vrši izričito s tog osnova.**

Prevladavanje feudalno-konzervativnog partikularizma i njegovog savezništva sa teokratskim kompromiserstvom pravno-politički je izražavan isticanjem da je pojedinac u centru zalaganja novog poretka sa svojim „neprikosnovenim“ građanskim pravima. **Potpuno prikladno odajući priznanje pojedincu, takve odredbe nisu mogle da građanski ne favoriziraju faktičnost, karakter građanske perspektive i tendencije, postavljajući da je nacija politički oblik posredstvom kojega se građanski legitimitet i njime određena, njemu svakako odgovarajuća, individualnost pojedinca ispoljava. „Zajednica koja se ranije kroz religiju ostvarila treba se sada kroz nacionalni osjećaj u životu održati“⁴** (naglasio Š.B.).

U određenim prijelaznim uvjetima dominirajuće snage *starog poretka* zainteresirane za njegovo održanje osnažene su koegzistencijom i postignutim savezništvom i sa unutrašnjim i sa vanjskim faktorima čiji su interesi srodno komplementarni. U ovom smislu onemogućuje se adekvatna artikulacija i motivi građanskih preobražaja, što je posebno bilo izraženo u disproporcionalnosti, neadekvatnoj, nepostignutoj i neuspješnoj političkoj satisfakciji u Njemačkoj i Italiji. Kompleksna politička stanja bez postignute podrške subjektu perspektivne **političke** promjene stvaraju prostor izgrađivanju, vitaliziranju i konstituiranju snage odlučne u političkoj reakciji i konzervativizmu. Od feudalne aristokratske vlastele stvaralačko-

⁴ M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 14, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, oktobar 1988, str. 380.

kulturnom dimenzijom poticana je funkcionalizacija konzervativnih prilika i stanovišta i njihovo opravdanje. S druge strane, određeni nesinhronizirani aspekti historijskog razvoja gradili su odgovarajuću građansko-političku klimu ili doprinosili da se održi konzervativno prevladavajući interesno poželjni pravac političke regulacije društvenih odnosa.

Građanski neupotpunjeno, nezadobijeno političko strukturiranje Njemačke, pretpostavljeno ekonomsko-povijesnim intenziviranjem, određenom vrstom političke insuficijencije, stvorilo je i ocrtalo pravce njene građanske perspektive. Ta perspektiva, premda nerado akceptirana, svojom karakterizacijom dosljedno je obilježila, izgradila prostor i suodredila isključivost građanske tendencije uopće, a u njemačko-nacionalnoj konkretizaciji značila je „idealno produženje njemačke historije“ (Marx). „Nijemci su u politici mislili ono što su drugi narodi činili. Njemačka je bila njihova teorijska savjest. Apstraktnost i oholost njenog mišljenja išla je u korak s jednostranošću i nezgrapnošću njene zbiljnosti.“⁵

U ovom smislu dinamički građanski potencijal revnosno se izrazio i potpuno uobličeno i značenje zadobio u teorijsko-duhovnoj i filozofskoj ravni. U svojim zbiljsko-relevantnim prednjačecim mogućnostima razvoj građanske historijsko-političke, ekonomske i društvene strukture, kao npr. u Engleskoj i Francuskoj, koncentrirao se temeljem interesa da se ta struktura omogućuje jedino unapređivanjem prostranofaktičkih građanskih perspektiva. Okvir neprevladanih feudalnih prilika, građansko-historijskih okolnosti, Njemačkoj je odredio da ostane taocem monarhističkih interesa kneževskih država. Stadij razvojno-političkog okruženja uznapredovanih građanskih nacionalnih struktura, dominacijom karakteristično izgrađenog utjecaja liberalizma, bitno povijesno-negativno se odrazio na stanje feudalnih razdioba, učinio ih dodatno proturječnim, nacionalnograđanski zaostalijim, a dugoročno ekonomski omeđenijim.

Kako su historijske transformacije Francuske i Engleske bile zbiljske, određivale im faktičku historijsko-građansku moć, protu-

⁵ K. Marx, F. Engels, *Rani radovi*, Prilog kritici Hegelove filozofije prava, Naprijed, Zagreb, 1985, str. 98.

rječja građanskih odnosa su njemačke careve navodila na slogane o nacionalnoj veličini i ponosu, da svijet u Nijemcima treba da ima i vidi pozitivan oslonac. Tim pravcem formuliran je stav Wilhellma II da na njemačkom biću ima svijet ozdraviti. Povijesno-značenjski i ilustrativno primjerenim načinom taj stav skreće pažnju na karakter građanski relevantne historijske perspektive. Ovaj stav ujedinjeno obilježava ekonomske pretpostavke s reciprocitetom građansko-političkog zaostajanja i kako u negativan kontekst postavlja karakter suparničke građanske perspektive tako idealno-autoritativno obznanjuje i naglašava da su vlastita zalaganja na kursu pozitivne perspektive i promjena.

Postignute ekonomsko-historijske, a ispuštene, sinhronijski neostvorene političke mogućnosti, povijesno su utjecale da Nijemci duhovno, filozofski, teorijski ocrtavaju svoju i uopće građansku budućnost. Pokazani stvaralački ekskluzivitet u stanovitom smislu bio je izraz vlastite unutarnje dinamike! On je imao značenje realnog kulturno-historijskog stanja, ali i kompenzacije u smislu vlastitog implicitnog zakrivanja razvojnih građanskih odnosa. Taj ekskluzivitet je ukazivao i na tokove, pravce i djelotvorne determinante građanskog razvoja. Istinski rasvjetljavajući građanska stanja i odnose duhovna stvaralačka produkcija, razumljivo, mogla je direktno pratiti realni kontekst neosporne, suvremene i moguće alternative. Unutar tih izraza zbiljski „zakon epohe je potvrđivanje nacije“.⁶

Od svoga početka sam liberalnograđanski poredak teži da razvoj individualnosti pojedinca učini virtualno svojim strukturnim aspektom, a time tek u prvobitnoj fazi omogućuje i postavlja princip početnoracionalnih funkcija građanskih političkih odnosa.

Građanski razvojni poticaji osiguravaju prvotno stasanim i uspostavljenim nacionalnim državama da, neposrednije istaknutim i zadobijenim građanskim mjestom organizaciono-strukturno osposobljene, bivaju na karakterističan način uključene kao nosioci međunarodne građanske inicijative i prilagođeno osiguravaju omogućavanje međunarodnih građanskih tokova. Međunarodno zauzimanje legitimiteta pojedinog nacionalnodržavnog sudionika

⁶ M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 6, Zur Kritik der instrumentellen Vernunft, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, april 1991, str. 402.

odvijalo se podrškom i doprinosom funkciji građanskog razvoja, izgradnjom i formiranjem njegovog građanskog mjesta, stvaranjem kriterija u važećim građanskim inicijativama i perspektivi.

Liberalnim stadijem određen proces dinamičnije historijske produkcije ostvaruje građanski prostor neophodnog posredovanja i prominencije uspjeha jedinstveno postavljenih i integriranih političkih prilika, ekonomskih faktora i principa prihvaćeno priznatog regulatornog kretanja.

Građanski način produkcije, kako se istaklo, ustanovio je ključnu političku formu, sebi svojstveni *condicio sine qua non* model ekonomske, političke i društveno-kulturne podrške, fenomen nacije. Proces njenog konstituiranja pratili su brojni unutarnjodinamički društveni i politički uvjeti, a prvenstveno odnosi razvijanih i razvojnih građanskih političkih snaga. Isto tako, nacija je bila središtem davanja podrške građanskoj inicijativi, uvijek omogućavanoj težišnim prilagođavanjem građanskoj tendenciji.

Građanski izgrađivan i ostvarivan prelazak u političku, društvenu i ekonomsku konstituciju – naciju, imao je neukrućenu genezu; uz razvijane kulturnopolitičke i ekonomske mogućnosti, konstitucija nacije je odgovarajuće prevladala i preinačila jedan historijski oblik, priređujući sadržajni način ekonomskom kongregiranju rada. – Kako je ovom osiguravanju perspektivom građanski historijski razvitak pokazao otvoreni prostor neposredno ekonomskog suodređivanja rada, prikladnije se zadobila mogućnost poticanja kontinuiteta usavršenog osamostaljivanja općeg interesa.

Koristeći i primjenjujući odgovarajuće metode razgraničenja i razrješavanja sa vladajućom feudalnom aristokratijom, Francuska buržoaska revolucija mogla je praktičnim političkim mjerama **stvoriti uvjete** nastanku građanskog poretka i razvoju nacije kao povijesne činjenice. Pored postavljanja građanske historijsko-kulturne i najšire političke egzistencije francuske nacije, u ključnoj heterogoniji ona je građanskim poretkom potisnula odnosno ustanovila prevladavanje feudalne epohe.

Historijske i razvojne okolnosti determinirale su uvjete, dinamizme i karakteristike svake pojedinačne političke strukture unutar koje se odvijao prijelaz u građanski sistem društvenih i političkih odnosa. Razvijana politička kultura, historijske i etničke tradicije,

producirani karakter odnosa socijalnih snaga te ostvareni nivo ekonomskog mjesta građanske povezanosti i propulzivnosti činili su generatore posredstvom kojih je ustanovljavan građanski oblik političkih i društvenih odnosa. U tom pogledu su određeni raniji povijesni, politički i društveni poticaji i uvjeti svojim političkim legitimitetom bili naklonjeniji nekim konstitucijama, da su određeno mogli biti potpunije i dosljednije prihvaćani, a u drugačijim uvjetima za odgovarajuće konstitucije suspekti i disfunkcionalni. Pojedinačno za svaku političku konstituciju snage starog poretka i režima te različiti vanjskopolitički utjecajni interesi određivali su uključivanje i sam proces strukturiranja građanske funkcionalizacije. Shodno toj perspektivi i funkcionalizaciji snage onemogućavanja odnosno odgađanja promjena posebno su doprinosile zaoštavanju socijalnih i političkih proturječnosti, a metodičkim zaprečavanjem potrebe sinhronizirane izgradnje pojedinih aspekata građanskog društva u konkretno razvijanoj političkoj klimi one su utjecajno suodređivale referentno zaostajanje, utjecale na fakticitet usporavanja građanskog razvoja.

U slučaju Njemačke konzerviranje datih prilika opredjeljivao je interes postavljen pravcem održanja razdiobe unutar učvršćenog feudalnog poretka, sa svim posljedicama izvana utjecajnih interesa njegovoj podršci, koji tu razdiobu potiču i podržavaju, ili pak onemogućuju snage i interese odlučne da iznesu proces nacionalne afirmacije, nacionalni razvoj i građansku satisfakciju.

Historijski ranije postignut građanski identitet odredio je produktivnije učešće u razvijenijim tendencijama građanskih odnosa, a osiguranom institucionalizacijom odgovarajuća državna struktura potpomagala je adekvatniju dinamiku transformiranja narodne zajednice u naciju. U tom pogledu nacija je proistjecala iz uravnotežene konkretizacije i afirmiranja građanski usklađenih historijskih i ekonomskih uvjeta, da bi postala specifična politička snaga omogućavanja građanskih razvojnih tendencija. Te su tendencije harmonizirale političke i ekonomske odnose, utjecale na adekvatno formiranje slojevito razvojnih građanskih interesa, ali i doprinosile izgrađivanju same unutarnje dinamike postojećeg društva.

Poduzetništvo povećanog obima prilagođavano je osnovnom cilju i interesu dinamičkog ostvarenja dobiti, čemu je bitni uvjet

uređivanje, organiziranje i usmjeravanje cjelovite konstelacije političkih oblika. Perspektivno uređivanje građanskih političkih prilika podrazumijevalo je fleksibilniju podršku faktorima dinamičkog potencijala i zahtjevima produktivno uspješne građanske djelatnosti. „Konstituiranje nacija bio je uvjet za razvoj i pobjedu samog kapitalističkog sistema.“⁷

U stadiju liberalnog konstituiranja građanskog društva nacija legitimira funkciju političke afirmacije i strukturiranja građanskih odnosa. Kao politička zajednica cjelovite artikulacije državnog, kulturno-historijskog, jezičkog i konfesionalnog identiteta, jedinstvenog etničkog razvoja i teritorijalno-političke integracije, nacija strukturira unutargrađansko formiranje, građansku komunikaciju i povezivanje.

Faktori važeće moći, principi i pretpostavke prilagođavanja dominaciji, nezaobilazni u uključivanju naroda i državnih entiteta u sistem građanskih odnosa, pored drugog, odredili su i omogućili postavljanje i zauzimanje mjesta u hijerarhiji nacionalnih identiteta. Tendencije građanskog razvitka područjem nacionalne konstitucije uspostavljale su važeći građanski interes. „Pojam nacije se je obožavanjem učinio. Right or wrong, my country {Moja država /nacija/ u pravu ili u krivu (dodatno pom. Š.B.)}. Od iskusnih umova Goethea, Schopenhauera, Grillparzera, već u vrijeme njenog uspona, prepoznata je kao nagovještavajuća i istodobno sudbinska kategorija, nacija je providjela velike revolucije i ratove i zemlju obuhvatila. Gurajuća moć historije danas nije više neposredno kao u viktorijanskom dobu, za vrijeme hegemonije Europe, konkurencija pojedinačnih poduzetnika, ona je nadmetanje nacija, mnogo više težnja za većinu onog što se svuda tako naziva“,⁸ isticano je sredinom 20. stoljeća.

Intenzivirajući ambijent bespoštedne pozornice ekonomskog nadređivanja razvoj građanskih odnosa stavlja nacionalnoj konsti-

⁷ Avdo Humo, *Istorijski i aktuelni aspekti nacionalnog položaja Muslimana*, u: *Klasno i nacionalno u suvremenom socijalizmu*, dio II, Naše teme, Zagreb, 1970, str. 467.

⁸ M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 7, Macht und Gewissen, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, novembar 1985, str. 155/156.

tuciji kongregiranje, prihvaćanje, unošenje, prijenos ili pak amortiziranje političkih antagonizama, ali također ne manje značajnog i omogućenog usmjeravanja i manipuliranja u supstanci samih društvenih proturječnosti. Na specifičan način težištem i okvirom adoptiranih građanskih interesa za naciju će se vezivati usponi i padovi, slave i porazi, podređivanje ili nadređivanje. U značajnom periodu građanskog razvitka nacijom se adoptirani građanski interesi bitno posreduju strukturom naroda, razvija odgovarajući građanski politički ambijent, ideološki učvršćuju vitalno predvidljivi ili fiktivni ciljevi, ideje i interesi. – Zato je nacija fenomen građanskog društva i građanskih interesa, u doslovnom smislu građanski identitet nadređen narodu. Naciju primarno definiraju različiti stadiji razvoja političkog društva i posebno značajno, prisutno, istaknuto i karakteristično za odmakli stadij građanske epohe, s racionalno nužno omogućavanom, inducirana mjera neumitne produkcije, iracionalnih izraza i iracionalnog efektuiranja.

Nacijom suodređivane, apsorbirane i inkorporirane posljedice iracionalnosti građanskog razvoja i građanskih političkih odnosa, kojima je faktički producent građanski sistem, kontinuiraju, određuju, opredjeljuju i priređuju uvjete na pretpostavkama odgovornog slijeđenja u pripadnoj građanskoj klimi. Kada građanski sistem produciranih političkih odnosa u samom strukturiranju generira događanje unutar sudjelovanja nacionalnih korpusa, principi kojima je to događanje uvjetovano različito su prisutni, različito se postavljaju, djeluju u funkcionalizaciji, hijerarhiji određenog pozicioniranja tih pojedinačnih korpusa. Isto tako, izgrađivanje bitno nacionalnih pozicija povezano je i s načinom i obimom produktivnog kapaciteta njihovog pojedinačnog sudjelovanja u građanskom procesu, a i s historijskim stupnjem jedinstveno ostvarenog ujednačavanja građanske tendencije.

Određeni stupnjevi kako razvoja nacije uopće tako i samog građanskog razvitka odlučujući su također u historijskim obilježjima. U naciji se fokusiraju i koncentriraju pitanja i problemi građanskih odnosa i ona kao ograničena zajednica mogla je da se potvrdi, konkretizira, da postane sinonim države koju personificiraju i kojoj stupnjevi građanskog procesa i građanskog postojanja supstancijalno određuju legitimitet. – Poistovjećenjem sa državom nacija histo-

rijskim identitetom postaje prikladan pravno-politički instrument opredmećivanja i potvrđivanja određene faze građanskih odnosa i građanske isključivosti.

Liberalni građanski razvitak pokazao je da novi historijsko-razvojni period ostavlja, prevladava koncepte prosvjetiteljstva o polaganju povjerenja u mogućnosti ljudskog uma, a i prkosi stavovima socijalutopizma. Preinačavanje strukture feudalnih historijskih odnosa formom *modusa vivendi* nacionalnog građanskog političkog legitimiteta snagom uspostavljenog dinamizma potaklo je, osnažilo i ozvaničilo građanski egoistički interes. „Veliki prosvjetitelji bili su oprezni ako bi za narodnu zajednicu bilo činjeno kao za najveću vrijednost. Lessing je jedanput savjetovao da bi se trebalo učiti gdje patriotizam prestaje biti jedna vrлина. Nacija je bila parola sa kojom su nove, apsolutizmu neprijateljske snage, stavile narod u pokret.“⁹

Kako će historijski razvoj pokazati, determinante građanskog procesa su postavile, nametnule, *causa sui* zakrenule, karakterističan apsolutizam! Građanski odnosi svojim razvojnim kontinuiranjem postupno dovode do uzmicanja racionalnosti, a ova struktura političkih odnosa također omogućuje, doprinosi izgradnji klime opravdanja izopačavanja, odnosno preobražavanja racionalnosti u svoju suprotnost.

S obzirom na to da su građanski odnosi svojom bitnom fazom oposredovani fenomenom nacije, ovu fazu građanskog procesa određuju kako prvotna konstituiranja nacionalnih struktura i nacionalnog identiteta tako i unutar pojedinih razvojnih perioda formirani uvjeti upečatljivog održanja odnosno osvajanje generalnih faktora unapređivanja građanske razvojne dinamike.

Poprište konkretno postojećeg građanskog interesa integrira se, strukturira i izgrađuje kompleksom dinamički uvažavanih principa i osiguranim utjecajima na funkcionalizirane težnje samog pravca građanskog razvoja. Dinamički preobražaji povezuju građanski razvoj na način neprekidnog pomjeranja u postignutom značaju cjelovitijih i globalnijih građansko-političkih struktura. Dinamički principi dovode razvojno-građanski upotpunjene stadije u odsudni neposredni odnos i zavisnost upravo od novopostavljenog

⁹ Ibid., str. 126.

karaktera građanske tendencije, koju ove cjelovitije političko-ekonomske strukture dijahronijskim primatom različito slijede.

Građanski politički interesi svojim karakterom stanovito su isključivi u artikulaciji i afirmaciji nacionalnih zajednica; u svojoj isključivosti konkretizacijom su određujući i opredjeljujući. U punom smislu i značenju ovako konstituirani interesi postaju obilježja, težnje i ciljevi nacionalnih identiteta. Pojedini načini sudjelovanja u priznato važećem nivou mjerila i stupanj bitnog učešća u unutar-građanskoj djelatnosti odlučujući su u rangiranju interesa, izraženim, zastupanim i eksponiranim determinantama nacije.

Dinamizam građanske perspektive razvija, postavlja i nameće odgovarajuća mjerila u pojedinim fazama građansko-historijskog razvitka. Ova mjerila ispostavljaju se, valoriziraju i potvrđuju kontekstom ekonomske artikulacije u sklopu političkih, tehničkih, tehnoloških i drugih odrednica.

Afirmirani dinamizam građanskog sistema političkih i ekonomskih odnosa održavaju putem nacije regulatorni principi karakteristični za prirodu pojedinog građanskog razvojnog stadija. Obavljena maturacija pojedinih razvojnih stadija ne mijenja samom transformacijom prirodu ovog sistema *per se*, nego u specifičnim određenjima modificira na planu prirode regulatornih građanskih principa.

Sudionici u ambiciji građanske perspektive uključenošću nužno doprinose izgrađivanju neprikosnovenih građanskih principa. Realizaciju svojih interesa sudionici ove perspektive postižu ekonomski udovoljavajući praćenju i pronalaženju slijeda političko-privredne konjunktura; oni su svagda prilagođeniji modifikacijama kontinuiteta građanskih odnosa i interesa. Ovim razlozima definiran je raskorak općeprihvaćenog deklarativnog interesa i interesa što se zbiljski predominantno slijede. To će reći da ovi razlozi postavljaju razdiobu na društvene interese sa cijelim korpusom takozvanih pripadnih prava, i s druge strane na prava i interese neprikosnoveno proistjecane iz fakticiteta ispostavljane ekonomsko-političke nužnosti.

Ne samo da ove pretpostavke svojim kapacitetom priređuju i čine osnovu različite prihvatljivosti interesa nego intenzivirano omogućavan građanski interes istim pobudama postavlja, nerijetko

poseže za prilagođenim prikazivanjem povijesne zbiljnosti; pridošli građanski interes retrospektivno se podupire ili opravdava inoviranim prikazivanjem, prilagođenijim predstavljanjem povijesnog događanja.

U bitnom smislu mutirano prikazivanje i interpretiranje političkih, društvenih i kulturnih pojava unutar historijskog procesa, prilagođavano zalaganju izvjesnosti postavljenih ciljeva i interesa u građanskom procesu pouzdanja u relevanciju uspjeha, na ovaj način i u ovom smislu, sračunato je također na zadobijanje naknadnog opravdanja. Ovaj put i model težnje u ideološkom preinačavanju povijesne zbiljnosti i na tom osnovu koncipiranje planova i ostvarenje ciljeva datim nivoom građanskog poretka strukturno podržava realizaciju ekonomsko-političkih motiva građanskih interesa.

Fenomenom nacije građanski politički poredak sublimirao je svu raznovrsnost građanskih interesa kao dosljedno političkih implikacija ekonomske regulacije u posredovanju društva. Pojam nacije ne podrazumijeva tek određeni stepen političke, kulturne i ekonomske nezavisnosti i građanskim političkim oblikom oposredovanog suvereniteta naroda! S obzirom na razvijanje i izražavanje političkih odnosa, pojam nacije je najdirektniji građanski legitimitet i slijedom važećih i prihvaćenih normi funkcionalizacija građanskih principa. U ovom smislu je sudjelovanje u datoj općosti implicirano i proizvedeno permisijom isključivosti i sukobljavanja.

Kontekstom funkcionaliziranog izraza omogućavanja građanskog ekonomskog i političkog procesa, po svom karakteru historijska, uloga nacije se mijenjala. Taj izraz se manifestirao u rasponu od strukturiranja i artikulacije faktora i snaga koje su najdjelotvornije uspijevale da putem ostvarenih preimućstava zadobiju, osvoje, ili budu nosioci principa, u društveno-kulturnom i političkom obliku *eo ipso* prava građanskog dinamizma, do usmjerenja ili preostajanja da nacionalni interes bude samo u službi podržavanja usavršene, zasebno proistekle djelotvornosti ekonomskog objektiviteta građanskih odnosa, porazno unaprijeđena negirajuća forma onoga što je znameniti Adam Smith delikatno označio nevidljivom rukom. Aspekt nevidljive ruke zadobio je proširen legalitet, a u savremenijim oblicima manifestiranja intenzivirano omogućuje i podupire iracionalnost, u službi je povećane kontrole građanskih procesa te negiranja individualnosti i društvenosti pojedinca.

Prve faze građanske države su nacionalnim subjektivitetom osiguravale prostor, primarno organizirale racionalno-produktivne političke interese, ekonomski i historijsko-politički označene liberalizmom. Ove faze su historijski značile prethodno stjecanje uvjeta za političko, ideološko i kulturno određivanje, prevlast u zadobijanju predvodničkih mjesta, kako se ispostavilo, građanski omogućavanim procesima ekonomski suprapostavljenje nacija.

Ovom fazom također nacija je zadobila obilježja, značila određeniju tvorbu homogene povijesno-političke strukture, čineći meritum građanske funkcionalnosti. Ne treba zanemarivati u ovom smislu bitnu činjenicu! Fenomen nacije kao takav, sam po sebi, bio je uvjet, a nije *eo ipso* donosio građanski legitimitet prosperiteta. Još je relevantnije da je taj legitimitet bio neodvojiv od konteksta građansko-historijskih procesa, tj. da vlastitim obilježjima pojedinačna nacija specifičnošću svoga mjesta i vremena ulazi u prostor građanskih odnosa. Građanski prostor pruža legitimitet razvoju i afirmiranju svake nacije, a mjesto postignuto u tom prostoru i odgovarajućem stadiju ne može biti mjera uzora ili prihvaćeni model slijeđenja pojedinim nacionalnim konstitucijama.

Svojim političkim identitetom nacija jasno sudjeluje i suponira ekskluzivitet građanskog strukturiranja. Ovo strukturiranje povezano je i oslonjeno na državnu organizaciju, a funkcije samog uključivanja političke organizacije odgovarajuće potpomažu propulzivne integracione procese. Istodobno, ovo političko strukturiranje zavisno je i sa svoje strane učestvuje u projicirano funkcionalnim razgraničenjima građanskih interesnih pobuda, formiranih i usmjerenih odgovarajućim sferama i zonama utjecaja.

Razgraničenja kojima je nacija u klasičnom dobu funkcionalizirana bila su osnova izgradnje kriterija i otvaranja pravca predominantnih nadležnosti ekonomskog nad društvenim prosperitetom. Sudjelujući u određenju ovog tipa najopćije političke razdiobe i razgraničenja, nacija jedinstveno dinamizira *perpetuum mobile* građanskog poretka i građanskih funkcija. Historijski objektivna funkcija koordinacije i posredovanja građanskog legitimiteta naciji je osigurala neprikosновенost građanske pozicije i značajnom fazom građanskog poretka dosljednu suverenost.

Početne faze građanskog procesa razvijane su ostvarivanom građanskom ravnotežom proisteklom iz zbiljskog sudjelovanja i odnosa snaga referentnih subjekata; unutar **postliberalne** građanske perspektive ta se ravnoteža prvenstveno osigurava funkcionalizacijom isključive moći ili pak uspješnošću opsluživanja središnjeg instituta supstancije moći. Obavljajući fazu čiji je *modus vivendi* funkcionalizacija, održanje, zadobijanje, odnosno opsluživanje moći, građanski razvitak agresivitetom superanus arbitra redefinira ulogu, mjesto, određenja i upotrebu nacije i nacionalnog identiteta.

Nastavljajući na osnovama svjetskih ratova i svjetske ekonomske krize kraja dvadesetih i početka tridesetih godina, građanski politički uvjeti druge polovice dvadesetog stoljeća diferenciranije su otvorili i nametnuli isključivo političko negiranje, a te su ambicije nekim od načina omogućavane relevantno, prosljeđivane i provedene nadležnom funkcionalizacijom nacije.

Nacijom se karakterističnom artikulacijom regulatornih oblika funkcionaliziraju, izražavaju, afirmiraju i razvijaju ove ambicije! Na građanskim pretpostavkama takozvanog ekonomskog unapređivanja društvenih odnosa promijenjenim stadijima političkog strukturiranja i usmjeravanja preobražava se legitimitet i uloga nacije.

Ove stadije podjednako odvaja i karakterizira produkcija građanskim iracionalitetom negiranog nacionalno-pripadnog individuuma i sam kontinuitet promjene u strukturi građanskog dirigizma; savremene građanske strukture konstituiraju političke i ekonomske prilike koje ne postavljaju naciju neposredno u funkciju odražavanja i obuhvaćanja kompleksnih određenja građanskog društva.

U ovom smislu svjetskohistorijski proces globalizacije nije središnje oslonjen na naciju u afirmiranju i promoviranju diktata interesa. U uvjetima ovog poretka nacija doprinosi neophodno poželjnom pravcu određivanja i usmjeravanja implicirane snage moći građanskog iracionaliteta.

Unutar stadija globalno integriranih i građanski obuhvaćenijih interesa odlučnije se nadilazi klasično mjesto i uloga nacionalno-političkih ukopnika, odnosno strukturiranja; zreli stadij postliberalnog građanskog razvitka prevladava strukturiranje političkih i ekonomskih odnosa određivanih i usmjeravanih ka funkcionalizaciji

nacionalnog izražavanja i posredovanja. Ovaj stadij funkcionalizirao je sistem građanskog razvitka pravcem globalizirane koordinacije u kojemu političko strukturiranje proistječe iz produciranog karaktera integrativnih građanskih procesa. Realizacija građanskih interesa afirmirana nivoom strukturiranja građanskih odnosa zadržava potrebu neophodnog nacionalnog sučeljavanja i isključivosti, a čije implikacije značajno povećavaju prostor principima djelotvornosti općeg racionaliteta. Savremeni stadij građanskog društva utoliko upotrebu nacije prilagođava otvorenim procesima omogućavanja globalne integracije političkih odnosa na način prikladne podrške generalnom održanju ili zadobijanju moći.

U liberalnom građanskom stadiju potrebe političkog povezivanja, integracije, homogenizacije obavljane nacijom, građanski proces je svojim karakterističnim ekonomskim razvojem preustrojio. Savremeni građanski političko-ekonomski proces je ove aspekte nacionalne funkcije potisnuo, interesno zadržavši strukturnu potrebu nacije unutar odnosa dijeljenja, omeđivanja, građanskog razgraničenja ili priključivanja. Dok je za prvobitni građanski razvitak uopće nacija predstavljala tvorevinu građanske funkcionalnosti, postliberalni dominantni razvoj tu ulogu prevladava. Principi postliberalnog građanskog procesa naročito usmjeravaju nacionalni identitet instrumentalnim dodjeljivanjem interesa, tj. težišnim ideološkim uključivanjem, cjelovitijim organiziranjem i osiguranjem prvenstvenog postizanja ili održanja moći.

Liberalno poistovjećenje nacionalnog i državnog aspekta davalo je naciji puni kapacitet građanske satisfakcije i građanskih funkcija. Takva građanska strukturiranost omogućavala je da nacionalni identitet ima mjesto krucijalnog sudjelovanja u građanskim procesima. Istim smjerom je razvijano i nacionalno političko osjećanje! Kroz nacionalno političko osjećanje izražavan nacionalni identitet temeljem *opinio communisa* trebao je da doprinese stvaranju podrške omogućavanoj građanskoj tendenciji odnosno izgrađivanju karakteristične, takozvane konsonancije, koju ta tendencija nosi, iziskuje, ili na svojevrsan način potiče u manifestno izražavanoj potrebi odgovarajućeg građanskog stadija. Zavisno od interesnih potreba i okolnosti, upravo zbog paradoksa, konsonancija građanske tendencije također uključuje nacionalnom funkcijom potaknuta

ograničenja, suprotstavljanja, sukobljavanja, ali i disproportionalna proturječja, da bi se proizvedenim turbulentnim uvjetima suprotstavilo navodno primjerenim političkim i društvenim razrješavanjem.

Razvoj građanskog društva odredio je da u konkretnim ideološkim i političkim oblicima pojedini aspekti, atributi nacionalnog identiteta budu prijemljivo prilagodljivi za odgovarajuće prihvaćanje odnosa podređivanja, zavisnosti i isključivanja. Utoliko oblici nacionalnog i konstitutivno etničkog postojanja, kao naprimjer područje jezika i drugih narodnih korijena, običajnosti, tradicije i kulturnog stvaranja uopće, koji su nekad doprinosili bogatstvu razlika, u fenomenu nacije bazom savremenog stratifikacijskog poretka i interesima važenja nacionalnog identiteta i afirmacije po potrebi mogu služiti funkcionaliziranju područja nipodaštavanja, negiranja, poželjnoj potrebi upravljanja suspektnošću i netolerancijom prema razlikama.

Davanje obilježja nacionalne isključivosti određenim postignućima vlastite materijalne i duhovne kulture, unižavanje po tom osnovu različitosti i drugačije postignutih tekovina, u pravom je smislu građanska oholost, demonstriranje prava na nipodaštavanje kroz nepriznavanje različitosti; u suštini, nacionalna isključivost konkretizirano zadovoljava osnovni građanski koncept ideološke manifestacije političkih prava. Otuda pristrano prikazivanje i prilagođeno valoriziranje povijesnih činjenica i povijesnih fakata zvanično je u nadležnosti i favorizira građansku tendenciju dominacije, težnjom prateći interesnu motivaciju prava ekskluziviteta i posesivnu pretenziju moći.

Pristrasno preuređivanje, prilagođavanje, restrukturiranje i rekonponiranje prošlosti u snazi iskalkulirano postavljenog građanskog interesa i važenja nastoji građanske namjere funkcionalizirati svojim mjestom u opravdanju podrške neprikosnovenog dinamizma. Na ovaj način postupci građanskog preinačavanja društvenih u ekonomsko-politička stanja i k tomu dodata proizvodnja odgovarajuće svijesti, u jedinstvenoj apokaliptičnosti tendencije moći, u krajnjem su koncentrirani na neutraliziranje i suzbijanje snaga i napora društvenosti, a također i građanskih političkih oblika koji tu moć ne opravdavaju. Inovirano afirmiranje postojećih i

stvaranje novih građanskih ideoloških opravdanja unutar zagovaranja i približavanja sferi objektiviranja moći, upotreba mitova, kao pristrasnog proračuna posezanja za sredstvima jedino opravdavanog građanskog interesa, pridodaje tim težnjama zasnovanost i učvršćuje građansku neprikosновенost, te konkretizira uzvišenost građanski poduzetih mjera.

Već uspostavljanjem građanskih odnosa produkcije građanske proturječnosti izražavale su se u međudržavnim suprotstavljanjima ili što je analogno u izgrađivanim međunacionalnim političkim odnosima, čiji karakter je trebao objektivno da zadobije zahvalniji građanski legitimitet. U tom pogledu nacija je na najkompleksniji način odražavala tendencije građanskog sistema političkih, ekonomskih i ideoloških odnosa, stanje vladajuće političke svijesti i političkog položaja pojedinca, a najtemeljnije je zadobila atribute da bude građansko sredstvo usmjeravanja ili političkog prikazivanja društvenih procesa i društvenih pojava *camera obscura*. Strukturno proturječne implikacije građanski historijskog razvoja najdosljednije su se posredovale putem nacije, njome poprimale manifestacijske oblike i preobražavale se iz legitimnih ekonomskih u najšire političke uvjete, agresivno zaposjedajući obilježja društvenog postojanja; znatnom fazom tog razvoja nacija je bitno zaprimila mjesto *disimulacije* proturječja i posljedica građanskog i političkog i društvenog razvoja.

Nacionalnodržavni legitimitet u cjelini datih odnosa građanske društvene i političke reprodukcije, na jedan ili na drugi način, također, određivao je individualnost pojedinca. Dijeleći sudbinu konkretiziranih građansko-povijesnih trendova, karakterističnih za postojeće procese i odnose građanskog razvoja, mjesto pojedinačnog građanina je određivano i težištem drugih nacionalno afirmiranih građanskih pretpostavki; razvitak nauke i tehnološki napredak, pozicioniranost državno-nacionalne moći i strukture kod pojedinačnog građanina odsudno su stvarali određenu predstavu o naciji kao temeljnom zaštitniku, ako ne i spasiocu. „Vizija uređenja zemlje u pravdi i slobodi, koja je ležala u temelju Kantovog mišljenja, preobratala se je u mobilizaciju nacija, u kretanje naroda. Sa svakim ustankom, koji je slijedio veliku revoluciju u Francuskoj,

tako se činilo, siromaši supstancija humanističkog sadržaja i jača nacionalizam. ... Novi idol je nacionalno MI.“¹⁰

Građanski način reproduciranja političkih odnosa težištem političkog usmjeravanja postavio je pojedincu razvoj političke na mjesto razvoja društvene individualnosti.

Razvoj individualnosti pojedinca nije mogao proistjecati iz odvajane opće volje, bilo da se ona konstituira i strukturira politički, bilo da se u svojim građanskim razvojnim etapama nacionalno generira.

Mjerodavno usmjeravana nacionalno izražena opća volja u suverenosti građanskog odnosa dobija podršku putem „nacionalnog Ja“, a sfera društvenosti koju teži da manifestira, ili koju fiktivno manifestira, u ovim uvjetima proistječe iz jedino legitimnog i opće-priznato valoriziranog načina politički prihvaćenog postojanja.

Snaga iracionalnosti koja se u fašizmu znala apsolutno probiti, u kontinuitetu građanskog poretka ima sukcesiju u potrebi odgovarajuće mistifikacije, osobito latentnu konstituciju i svojevrсни obim i mjeru opravdanja u interesu za zadobijenim dovođenjem u vezu s većom silom. Utvrđena i nastanjena u ideološkom supstitutu opće volje i subjektivno podržana u prinudi zbiljske realizacije, iracionalnost se konsekventno prosljeđuje, provodi i opravdava dovođenjem u vezu s formulacijom „Bog hoće to.“¹¹ Ovaj način njenog promicanja izopačeno naglašava da iracionalnost postoji producirana većom silom i time se hoće postaviti zahtjev da se ona ima slijediti u rasponu od odricanja individualnosti do fanatiziranog pristajanja. Formulacije „Bog hoće to“ i „Naša nacija se budi, ne priznaje jaram“ sa stanovišta poticanja i favoriziranja iracionaliteta imaju istovjetnu osnovu; producirane su i pokrenute kontekstom jedinstvenih zalaganja, njihovi nosioci navodno teže prevazići navlastite nacionalne ograničenosti, a u pretenziji na apsolutnost različitim stupnjevima fiksacije tek su zatočenici te omeđenosti.

¹⁰ *Ibid.*, str. 138/139.

¹¹ Konsul. M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 4, Forschungsprojekt über den Antisemitismus, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, maj 1988, str. 382.

Imperativ „Njemačka, probudi se“¹² otvorio je proces eksterminacije najopskurnije vrste; dinamizirana zloupotreba neposrednog postojanja nacije označavala je, zaokruživala se i prilagođavala snazi iracionaliteta građanskog razvitka izgovorom da tu iracionalnu snagu nadvladava. Radikalizmom političke volje ova „zloupotreba“ nastojala je vlastito nacionalno postojanje ozvaničiti za građansku supstancijalnost nadređivanja iako je principijelno njen eksponent. Građansko nadređivanje ohrabruje se eksponiranim nacionalitetom nezavisno od namjere, ili upravo njoj uprkos građansko postupanje je u bitnim fazama građanskog poretka na usluzi i pruža doprinos stalno savršenijem obliku negiranja društvene individualnosti. Kao sudjelujući dinamički faktor ovo negiranje održava kontinuitet funkcionalizacije i samih promjena građanskog poretka.

Postliberalnim razvojem produbljena iracionalnost građanskog poretka i nepostojeće suvisli historijski okvir načina socijalističkog razrješavanja građanskih proturječnosti, pored drugog, doprinijeli su da se učvrsti građansko uvjerenje, argumentacija u moć opravdavanja nacionalne (nacionalističke) perspektive kao legitimno zaštitničke. Spomenuta građanska tendencija globalizacije proistekla je u ambijentu izgrađenih građanskih uvjeta u kojima se nacionalističko razdvajanje odvija i postiže putem prostora građanski internalizirane i takvom razvitku neophodne, stvarane, a i poticane isključivosti. Ovakvo profiliranje građanske perspektive postaje djelotvorno svojom kriptogenezom na poticanje, afirmaciju i omogućavanje kontinuiteta građanskih proturječnosti i putem globalizacije posredovane i ostvarivane podrške potencijala moći.

Predvodnički izgrađujući poziciju unutar presudnog mjesta liberalnog uređivanja građanske sfere i utjecanja na stvaranje, priznavanje i provođenje važećih političkih odnosa, prvotno konstituirane nacije uzvišeno su živjele i time demonstrirale odgovarajuće uvjerenje u produktivnu moć same nacije, utvrđujući i omogućavajući smjer samih principa građanskog razvoja.

Napredak političkog razvoja građanskog poretka progresivno priređuje i ispostavlja pojedincu nenaklonjeniji sistem proizvedenih

¹² Konsul. ibid., str. 382.

odnosa. Pretpostavke zbiljske „nenaklonjenosti“ te faktor producirane iracionalnosti osiguravaju uvjerenje građanskog pojedinca da on nacionalno postojanje iz jednih ili drugih razloga prihvata za jedini relevantni način i preostalo pribježište društvenog postojanja.

U perspektivi građanskog razvoja nacionalno postojanje dobija objektivitet zajedničkog i društvenog postojanja, a unutar pravnog uređenja čini osnovu po kojoj se usmjerava i opredjeljuje pozitivno pravo, sačinjavaju tzv. racionalni ciljevi i interesi *per se*, afirmira političko za račun društvenog ustrojstva. „Nacija kao apsolut. Ali nacija je posljednje, njen cilj je moć, ona implicira omalovažavanje drugih, moralni prigovori prema njenim akcijama vrijede isto tako apsurdno kao moralni prigovori protiv Boga“¹³, ističe Horkheimer.

Nacija je građansko funkcionaliziranje zajedništva; za razliku od nacionalizma, građanska nacionalna svijest se ne uzdiže do apsolutiziranog zahtjeva, apsolutiziranog cilja i vrednovanja.

Nacionalistička svijest posredstvom kolektivno podsvjesnog apsolutizirano uzdiže naciju, a njome pretpostavljena dimenzija iracionalnosti osigurava podsvjesnom relevantan sadržaj, u podsvjesnom ima svoj *raison d'être*. Ostvarujući se u građanskim odnosima zbiljskih implikacija iracionalnosti, zauzima udio u standardima građanskih mjerila. S druge strane, sagledavanje zbiljskih razlika izvan mjerila nacionalnog područja ili s mjerilima koja ne uključuju ekonomsku snagu i moć doima se i tretira za nešto atipično.

Zalaganje za pravo na razlike i realizacija toga prava može se uzimati za produkt odgovarajućeg neprilagođavanja i neuslišavanja! Kako nacionalistički zahtjevi pretpostavljaju uključenost u proces segregacije po principu Mi i Oni – mi i oni drugi, držeći da su Drugi po definiciji različiti, drugačiji, a s obzirom na same građanske potrebe mogu biti i u pripravnosti su pogodne podloge instrumentaliziranja, suprotstavljanja; temeljem motiva, interesa i „potreba“, nacionalno-političke razlike se mogu ideološki profilirati te time građanski objektivitet određuje da se, slijedom ideoloških ciljeva, te determinante aktuelizirano prihvaćaju, osuđuju, ustanovljavaju, afirmiraju, njeguju, potiču ili odbacuju i odbijaju.

¹³ M. Horkheimer, *Gesammelte Schriften*, Band 14, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, oktobar 1988, str. 429.

U ekstremnijem i agresivnijem vidu iracionalni nacionalistički pritisak građanski dominantne nacionalne konstitucije podvodi realna društvena, nacionalna, politička stanja razlike u razlike u moći, iz čega se generiraju fikcije i interesi neophodnog građanskog suprotstavljanja.

Nacizam je razvio fenomen fiktivnog neprijatelja do apsurd; iracionalnost koja je nacizam potakla i posredovala u odjelotvorenju, ozbiljenju, ostala je potrebnom implikacijom potpomaganja, podržavanja politike građanske funkcionalnosti.

Nakon Drugog svjetskog rata konkretna ispitivanja njemačke građanske političke javnosti potvrdila su duboku ukorijenjenost nacionalistički dominantnih predrasuda. Uzimajući u obzir šire historijske okolnosti poticaja i formiranja sprege produciranog iracionaliteta i podsvijesti, pretpostavke onemogućavanja građanskog dinamizma i građansku ekonomsku insuficijenciju, karakterističnu za nepostignuto, izostalo, poticanje faktora ekonomsko-političkog prosperiteta, a što uopće karakterizira građanski način djelatnosti, jasno se osvijetljavaju, predoče razlozi održavanja građanskih koncepata i u tom pogledu odgovarajućih građanskih vizija pravde.¹⁴ Čak „u oblasti gole činjeničnosti događa se njegova ozljeda (kolektivnog narcizma u porazu Hitlerovog nacionalsocijalizma, primj. Š.B.) bez da bi je pojedinci sebi svjesnom učinili i kroz to bi se sa njom oslobodili. To je socijalno-psihološki prikladan smisao govora o nesavladanoj prošlosti”.¹⁵

Govoreći o njemačkom karakteru, Horkheimer spominje da je Nietzsche primijetio da je ovaj karakter „nazvao za svoju logičku i moralnu ‚nečistoću‘ svoje neprijatelje”.¹⁶ U euforiji agresivne

¹⁴ O ovome veoma uvjerljivo govore ispitivanja provedena u okrilju istraživača Kričičke teorije društva, odnosno Instituta za društvena istraživanja Ffm; Zanimljiva razmatranja predoči T.W. Adorno, objavljena u „Sociološki rukopisi II“, Krivnja i odbrana – Jedna kvalitativna analiza grupnog eksperimenta, a posebno empirijska istraživanja također T.W. Adorna u naslovu „Studije o autoritarnom karakteru“.

¹⁵ T.W. Adorno, Was bedeutet: Aufarbeitung der Vergangenheit 1959, u: Erziehung zur Mündigkeit, Suhrkamp Taschenbuch 11, 1971, str. 19.

¹⁶ M. Horkheimer, Gesammelte Schriften, Band 4, Fischer Taschenbuch Verlag, Ffm, maj 1988, str. 232.

nacionalističke svijesti, određenim načinima građanskog važenja, održanja ili poticanja, afirmirana i oblikovana komora podsvjesnog spremna je da određene građanske modele preinači, bilo koje i bilo kakve postupke opravda, pa tim putem ukazanja postaju podlogom naredbi da su „mase slijedile ove parole (Njemačka, probudi se! pom. Š.B.), osjećale su se kao dio jedne mistične zajednice i bile su ispunjene od izvjesnosti opraštanja svojih grijehova. ... Nevjericima ne pripadaju samo Turci i Arabljani, nego također i Jevreji i drugi koji od mase su se mogli savladati i opljačkati. ... borba protiv hereza ili kriminalnih elemenata samo je jedan izgovor za dublje ležeće ekonomske i socijalno-psihološke tendencije“.¹⁷

¹⁷ Ibid., str. 382/383.